

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Niall Ferguson

De grote oorlogen.

De honderdjarige oorlog en de ondergang van het Westen

Uitgeverij Contact | 2007 | 888 pp. | € 59,90 | ISBN 9789025409456

Niall Ferguson over de zelfvernietiging van het Westen: het wordt nooit meer 1900

door *Niek van der Molen*

De auteur is redacteur buitenland van het *Friesch Dagblad*.

Het verhaal van de twintigste eeuw wordt vaak verteld als een lang uitgebleven, pijnlijke maar uiteindelijk toch bevredigende overwinning van het Westen. De helden — wij, de westerse democratieën — zagen zich in de vorige eeuw gesteld tegenover een hele reeks schurken — Duitsers, Russen en Japanners — maar uiteindelijk overwon het goede het kwade. Althans, zo willen de meeste geschiedenisboeken het.

De Britse Harvard-hoogleraar Niall Ferguson ziet het anders. Met een hang naar provocatie haalt hij in *De grote oorlogen. De honderdjarige oorlog en de ondergang van het Westen* de klassieke voorstelling van zaken in een prikkelend betoog onderuit.

Ferguson is een vooraanstaand historicus van, volgens critici, neoconservatieve snit. Hij heeft succesvolle boeken op zijn naam staan over de twee wereldoorlogen, het ka-

pitalisme en over wat *what if history* wordt genoemd (wat als Hitler Groot-Brittannië was binnengevallen; wat als Kennedy was blijven leven; wat als Rusland de Koude Oorlog had gewonnen).

In *The Cash Nexus* en *Colossus* heeft Ferguson zich voorgesteld als pleitbezorger van westerse verworvenheden als democratie en het liberalisme. Hij wordt een neoconservatief genoemd omdat hij stelt dat bij afwezigheid van Amerikaanse dominantie een machtsvacuüm ontstaat dat de wereld in chaos zou storten. In het tijdschrift *Foreign Policy* schreef hij dat een anarchistische nachtmerrie uitkomt als Amerika niet meer zijn heilzame invloed zou laten gelden. Wat Ferguson betreft mogen de Verenigde Staten zich wel nadrukkelijker presenteren. Hij heeft kritiek op de Amerikaanse gewoonte zich uit valse bescheidenheid geen imperium te noemen. Dat de Verenigde Staten volgens hem weigeren de bij een wereldrijk behorende verantwoordelijkheden op zich te nemen, betekent in zijn ogen een bedreiging voor de stabiliteit in de wereld.

Gezien zijn polemische analyses en zijn neoconservatieve invalshoek staan de boe-

ken van Ferguson er garant voor dat gevestigde opinies in twijfel worden getrokken. Zo sneuvelen ook in *De grote oorlogen* enkele oude waarheden.

Want volgens Ferguson heeft het Westen die honderdjarige oorlog van de twintigste eeuw niet gewonnen. De overwinning die in 1989 werd geclaimd door de Amerikaanse politicoloog Francis Fukuyama, die het einde van de geschiedenis voorzag nu het westerse liberaal-democratische kapitalisme had gezegevierd, was geen overwinning. In werkelijkheid vond er volgens Ferguson een heroriëntatie van de wereld plaats ten gunste van het Oosten, dat de macht vierhonderd jaar eerder was kwijtgeraakt.

* * *

In 1900 regeerde het Westen de wereld dankzij de vele koloniën en door het falen van de Aziatische imperia. In de honderd jaar die achter ons liggen moderniseerde Azië, raakte het Westen in verval en verschoof de macht naar het Oosten.

De Eerste Wereldoorlog was de eerste geopolitieke aardbeving die een onherstelbare slag toebracht aan de dominantie van het Westen. Na de Tweede Wereldoorlog zou het Westen met de definitieve val van de Franse en Britse imperia nooit meer de macht kunnen uitoefenen die het in 1900 had uitgeoefend. Het geweld ging na 1945 door in de Koude Oorlog, waarin de super-

Terwijl het Westen druk doende was zichzelf ten gronde te richten, ontwaakte het Oosten

machten streken in de cruciale conflictzones aan de uiteinden van het Europees-Aziatische grondgebied. Ferguson wijst erop dat de tweede helft van de twintigste eeuw nauwelijks minder gewelddadig was dan de

eerste helft: het enige verschil is dat de strategische inzet lager was.

En terwijl het Westen druk doende was — en nog steeds is — zichzelf te gronde te richten, ontwaakte het Oosten. Om westerse overheersing te weerstaan, wilde Azië de achterstand inhalen. Het deed dat in eerste instantie door westerse vormen van economische en politieke organisaties en westerse uitvindingen te kopiëren. Het eerste Aziatische land dat doorhad hoe dat moest, was Japan.

Door het bloedige geweld van de vorige eeuw verloor het Westen niet alleen feitelijke macht. Ook verspeelde het moreel gezag, waardoor het proces van zelfvernietiging werd versneld. Ferguson noemt in dat verband met name de Tweede Wereldoorlog, waarin de geallieerden de grens tussen goed en kwaad uit het oog verloren. Minder dan de nazi's weliswaar, maar toch. Om de vijand te verslaan voelden de geallieerden zich soms gedwongen tot morele compromissen en inhumane technieken.

Zo ging het Westen om het grote kwaad van nazi-Duitsland te verslaan, een bondgenootschap aan met de Russische dictator Stalin, een even wrede despoot als Hitler, die na de oorlog de bevrijde kampen in Oost-Europa liet volstromen met politieke gevangenen. Om de Duitsers op de knieën te krijgen werden Duitse steden platgebombardeerd, een vorm van vernietiging die alleen verschilde van die in de Duitse dodenkampen doordat zij was bedoeld als middel om de oorlog te beëindigen, en niet als doel op zich. Het is een gewaagde stelling, maar volgens Ferguson is het enige verschil tussen Auschwitz en Hiroshima dat de atombom werd gegooid om te voorkomen dat nog meer onschuldigen zouden worden gedood. Andere morele smetten zijn, zo betoogt Ferguson, de ontmenselijking van de Duitse en Japanse vijand om hem gemakkelijker te

B

O

E

K

E

N

verslaan en de omhelzing van de bevelseconomie.

De zwaarste morele schuld hebben de nazi's op zich geladen door de Holocaust. Maar, zo vindt Ferguson, vooral door de omvang van de moordpartij en niet eens zozeer vanwege de intenties. Want het opvallendste kenmerk van de Holocaust is volgens Ferguson niet dat rassenvernietiging het doel was, maar dat hij werd uitgevoerd door een moorddadig regime dat over alle middelen van een geïndustrialiseerde economie en een geavanceerde samenleving beschikte om het uit te voeren. Volgens Ferguson was het verzet tegen rassenvermenging in het Europa van de vorige eeuw niet specifiek Duits, maar werd het algemeen gedragen. De technologisch en wetenschappelijk hoog ontwikkelde Duitse samenleving had nu eenmaal meer middelen en mogelijkheden. Ferguson ziet het Duitse antisemitisme daarom als een extreme variant van een algemeen verschijnsel. En daarmee komen we op de sombere kern van zijn betoog: uit zelfbehoud is de mens ten diepste gedreven de ander te vernietigen. Maar daarover later meer.

* * *

Het Westen heeft in de vorige eeuw dus niet gewonnen. Ferguson verwerpt nog een andere klassieke theorie. Ook het ontstaan van het geweld in de vorige eeuw heeft volgens hem andere achtergronden dan gedacht. De economische crises, het opkomende nationalisme en het sociaaldarwinisme bieden volgens hem geen sluitende verklaring. Ferguson ziet vooral het verval van de Europese multinationale wereldrijken en het einde van de globalisering aan het begin van de vorige eeuw als dieperliggende oorzaken van het tomeloze bloedvergieten in die eeuw.

Ferguson ziet imperia als waarborg voor internationale stabiliteit. Dat vanaf 1900 de wereldrijken uiteen begonnen te vallen,

leidde tot raciale spanningen en uiteindelijk tot een wereldbrand. Ferguson ziet ook economische globalisering als een ordenend principe, net als een imperium. Want kapitalisme en internationale vrijhandel zullen automatisch naar vrede en democratie leiden. Dat na de Eerste Wereldoorlog de wereldhandel in het slop bleef als gevolg van protectionisme was uiteindelijk een van de oorzaken voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog.

Even, in de eerste jaren na 1989, leek het erop dat met het ter ziele gaan van de extreme ideologieën fascisme en communisme de wereld het westerse model van kapitalisme en democratie zou overnemen. Een golf van economische liberalisering overspoelde de wereld en de conflicten tussen de grootmachten waren voorbij. Maar, betoogt Ferguson, de oorlogen op de Balkan prikten die zeepbel van internationale economische en politieke integratie door. Oude etnische tegenstellingen die in het Westen al zo vaak tot bloedvergieten hadden geleid, staken weer de kop op in het uiteenvallende Joegoslavië. Die strijd luidde het begin van de Nieuwe Wereld-wanorde in, zoals Ferguson het noemt.

Ferguson ziet een vloeiende lijn van het verval van de wereldrijken begin vorige eeuw naar een steeds gevaarlijker en wankele wereldorde. Er zit, met andere woorden, een causaal verband tussen de Eerste Wereldoorlog en de oorlogen in Vietnam, Cambodja, Joegoslavië en Rwanda. De oorlogen van de vorige eeuw maken allemaal deel uit van een kettingreactie die onvermijdelijk leidt tot de ondergang van het Westen.

Er staat ons meer chaos te wachten. Ferguson noemt Taiwan en het Midden-Oosten expliciet als potentiële volgende conflict-haarden die het Westen verder zullen verzwakken. En er zijn meer bedreigingen. China is niet de gigantische economische

dochteronderneming van het Westen geworden, zoals aanvankelijk gehoopt, maar een grootmacht-in-opkomst. In het Nabije Oosten vond een islamitische revolutie plaats en het kinderarme Europa wordt door de komst van islamitische migranten een soort Eurabië.

‘Honderd jaar geleden heerste het Westen over de wereld. Na een eeuw van periodiek terugkerende conflicten tussen de Europese imperia is dat niet langer het geval’, schrijft Ferguson. ‘De grens tussen West en Oost lag ergens in Bosnië-Herzegovina, nu door elke Europese stad. Het hoeft niet tot nieuwe etnische conflicten te leiden, maar de geschiedenis van de twintigste eeuw leert dat het breekbare bouwwerk der beschaving heel snel in elkaar kan storten.’ Nieuwe conflicten kunnen alleen voorkomen worden als we de krachten begrijpen die de bloederige twintigste eeuw hebben veroorzaakt, schrijft hij. ‘De duisterste krachten die uit economische crises, etnische conflicten en imperiale rivaliteiten tevoorschijn komen en zo ons gemeenschappelijk mens-zijn ontkennen.’

De sombere analyse van Ferguson valt niet los te zien van zijn mensbeeld. En dat is — hij is niet voor niets een neoconservatief — pessimistisch van aard. De mens is van nature geneigd tot alle kwaad. En om de kwade krachten te beheersen en om een vreedzaam samenleven mogelijk te maken zijn er sterke ordenende instituties nodig: een gezin, de school, de kerk, de staat. En op wereldschaal een imperium. Als een mens aan zichzelf wordt overgeleverd zal hij, in een wereld die vol zit met bedreigingen, naar geweld grijpen om een andere groep te doden voordat hij zelf aan de beurt is.

Ferguson ziet in alle conflicten van de vorige eeuw dat patroon. Als een imperium wegvalt dat orde en stabiliteit garandeert, kunnen etnische of raciale verschillen tot bloedvergieten leiden. Want de mens,

volgens Ferguson ten diepste gedreven de ander te vernietigen om de eigen groep in stand te houden, kan uitermate gewelddadig worden door de ander te beschouwen als een inferieur en zelfs kwaadaardig soort. Dit proces gaat van kwaad tot erger, en om die reden ziet Ferguson het einde van de westerse beschaving naderen nu machtspolitiek niet langer regeert.

Maar heeft Ferguson gelijk als hij zegt dat de mens ten diepste is gedreven de ander te vernietigen? Inderdaad zullen, als er door politieke of economische instabiliteit een machtsvacuüm ontstaat, de meest gewelddadigen en gewetenlozen proberen de macht te grijpen. Toch heeft de mensheid ook in de vorige eeuw veel vooruitgang geboekt, ondanks het wegvallen van westerse wereldrijken en economische crises. De rassenscheiding is officieel opgeheven en in 1948 werd de Universele verklaring van de rechten van de mens aangenomen. West-Europa heeft nog nooit eerder zo'n lange aaneengesloten periode van welvaart en vrede gekend.

Maar het beste bewijs dat economische onzekerheid gecombineerd met een wereldrijk-in-verval niet per definitie hoeft te leiden tot chaos en anarchie, is de huidige politieke stand van zaken. Ondanks de diepste financieel-economische crisis in tachtig jaar en het Amerikaanse wereldrijk op zijn retour, lijkt de politieke stabiliteit verre van in gevaar.

Ferguson schreef zijn boek voordat de kredietcrisis uitbrak en Barack Obama het Witte Huis betrok, maar mogelijk was hij nu tot een optimistischer slotsom gekomen. Na de economische depressie in 1929 duurde het vijftien jaar voor de wereld bijeenkwam om een oplossing te vinden, en moest er bovendien eerst een wereldoorlog aan te pas komen. Nu zijn de leiders van de belangrijkste twintig economieën al een paar keer

B

O

E

K

E

N

samengekomen om vergaande afspraken te maken om de crisis het hoofd te bieden.

Ook een imperium dat wegzinkt, hoeft niet automatisch tot wanorde en oorlogsdreiging te leiden. De zwaar in de schulden verkerende Verenigde Staten hebben door de financiële crisis en politieke misstappen flink aan gezag en invloed ingeboet. Toch is de we-

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Kop op, Ferguson! Vooralsnog lijkt het erop dat de wereld het conflictmodel heeft ingeruild voor het harmoniemodel

reld beter af onder de huidige Amerikaanse president Obama, die de wereld de hand reikt, de dialoog met de islamitische wereld wil aangaan en kernwapens wil afschaffen.

Ferguson constateert terecht dat het Wes-

ten de komende eeuw niet langer de dienst uitmaakt. Maar misschien is dat minder erg dan het lijkt, omdat het westerse model van kapitalisme en democratie ondertussen wel een zegetocht over de wereld heeft gemaakt. De oosterse opkomst was nooit tot stand gekomen als de Aziatische landen de westerse politieke en economische vrijheden niet hadden ingevoerd. Daardoor laat de westerse invloed zich niet alleen nog overal gelden, maar is ook het besef toegenomen dat in deze eenvormige, geglobaliseerde wereld iedereen elkaar nodig heeft. Vandaar de gezamenlijke inspanningen om uit de financiële crisis te komen en de verzoenende taal uit Washington.

Het is misschien nog te vroeg om te zeggen, maar vooralsnog lijkt het erop dat de wereld het conflictmodel heeft ingeruild voor het harmoniemodel. Dus kop op, Ferguson. Er is nog hoop. Niet alles is verloren.

B
O
E
K
E
N